

فیلم آموزشی فرصتی مؤثر برای یادگیری

گزارشی از کارگاه آموزشی ارزیابان فیلم و رسانه‌های آموزشی

امروزه استفاده از رسانه‌های گوناگون، از جمله تصویر، نمودار، پوستر، نوار شنیداری، کتاب، و... در موقعیت‌های آموزشی سبب بهبود شرایط یادگیری می‌شود. فیلم آموزشی از جمله رسانه‌های آموزشی است که امکانات قابل توجهی را برای دست‌اندرکاران آموزش فراهم می‌آورد. معلمان می‌توانند با بهره‌گیری از فیلم‌های آموزشی اثربخش بودن تدریس خود را افزایش دهند. اما اثربخشی این رسانه مستلزم آشنایی با قابلیت‌ها، روش‌های کاربرد و اصول طراحی و کاربرد آن است. در این راستا، چندی پیش «کارگاه فیلم آموزشی» با حضور کارشناسان و ارزیابان فیلم و رسانه‌های آموزشی برگزار شد که گزارشی از این کارگاه را در ادامه می‌خوانید.

در آغاز این نشست، وحید گلستان، رئیس گروه تولید فیلم آموزشی «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تغییر بافت گفتمانی کلاس درس را یکی از کارکردهای مهم فیلم عنوان کرد و گفت: «یکی از هدف‌های جدی نمایش فیلم «بالا رفتن انگیزه» است و مهم‌ترین وظیفه معلم خوب این است که دانش‌آموز را

تهییج کند و در او انگیزه به وجود آورد. در روش سنتی، نمره گرفتن دانش‌آموز را وادار به حفظ کردن پاسخ‌ها می‌کرد.»

وی افزود: «اصولاً کاربرد تکنولوژی آموزشی زمانی توجیه می‌شود که معلم با مشکل آموزشی و یادگیری دانش‌آموزان مواجه شود و برای حل این مسئله بتواند به تکنولوژی آموزشی مراجعه و مسئله را حل کند. طبعاً فیلم‌های آموزشی یکی از مهم‌ترین رسانه‌هاست که جذابیت نسبی آن به‌طور طبیعی و ذاتی برای همه مشخص است.»

وحید گلستان با ذکر تفاوت «طراحی آموزشی برای فیلم» با طراحی آموزشی معمولی، به بیان جایگاه تعلیق در فیلم آموزشی اشاره کرد و گفت: «طبیعتاً در فیلم‌های داستانی و سینمایی تعلیق یکی از عناصر مهم و بنیادین محسوب می‌شود. اگر فیلمی شما را برای تماشای کامل آن جذب نکند و هیجانی

که تعلیق کنترل شده باشد.»

گلستان در پاسخ به سؤالات حاضران در ادامه افزود: «زبان فیلم می‌تواند (نه ضرورتاً همیشه) به زبان ادب و زبان شعر نزدیک شود. یعنی کاری را انجام دهد که در زبان علم در حد معمول انجام‌شدنی نیست. همیشه کتاب در بهترین حالت ممکن در زبان علم فرهیخته‌تر، اصیل‌تر و درست‌تر از فیلم خواهد بود. اما فرصتی که فیلم ایجاد می‌کند فرصتی است که در زبان شعری و زبان هنری می‌توان ایجاد کرد. یعنی معنا را به تأخیر بیندازیم تا مخاطب برای کشف معنا درگیر شود. این درگیر شدن باعث ایجاد انگیزه و کنجکاوی می‌شود.»

وی ضمن جمع‌بندی بخش اول سخنانش خاطرنشان کرد: «فیلم می‌تواند با تفسیرگری، یک فرصت ارتباطی - آموزشی جدیدی ایجاد کند، اما اگر از کنترل خارج بشود می‌تواند کاملاً متضاد عمل کند.»

رئیس گروه تولید دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در پاسخ به پرسش آقای غلامرضا شمسایی، ارزیاب محتوایی و فنی منابع غیرمکتوب درباره زبان فیلم آموزشی گفت: «استفاده از فیلم می‌تواند سبب مشارکت مخاطب در به وجود آمدن معنا و تفسیرگری شود؛ اما اگر به فیلم‌ساز اجازه داده شود، آزادانه و

گلستان: استفاده از فیلم می‌تواند سبب مشارکت مخاطب در به وجود آمدن معنا و تفسیرگری شود

به هر شکلی که دوست دارد به محتوا بپردازد، یا به تعبیر شما به واگرایی و مفاهیمی برسد که در درون فرد تکرار و تفسیر می‌شوند و لایه‌های زیرین ایجاد می‌کنند، این فیلم ضرورتاً فیلم آموزشی خوبی نیست. شاید فیلم خوبی باشد و حتی از فستیوال‌های جهانی نیز جایزه بگیرد، اما در امر آموزش، فیلم خوبی محسوب نمی‌شود.»

گلستان در پاسخ به پرسش **حیدری فرد**، دیگر ارزیاب حاضر در جلسه که دربارهٔ ایجاد واگرایی در فیلم آموزشی پرسیده بود، توضیح داد: واگرایی مزیت محسوب نمی‌شود و یک نقطه ضعف است. تناقض ذاتی این است که از رسانه‌ای که معنا را به تأخیر می‌اندازد، برای آموزش استفاده می‌کنیم. چرا؟ چون هیچ رسانهٔ دیگری جذابیت رسانهٔ فیلم را ندارد. با وجود اینکه ایران جزو کشورهایی است که در تولید فیلم آموزشی سابقهٔ نسبتاً طولانی دارد، اما امروزه به سختی می‌توان به تعداد انگشتان دست، فیلم‌ساز آموزشی درجهٔ یک را نام برشمرد، در حالی که مطمئناً می‌توان صدها نویسندهٔ درجه یک برشمرد.

عزیزی، یکی از ارزیابان حاضر در جلسه پرسید: «شما گفتید که محتوا وقتی به فیلم تبدیل می‌شود، تغییر می‌کند. در جایی دیگر از صحبت‌هایتان هم اشاره کردید که به مطالب عمق می‌دهیم و به لایه‌های زیرین نفوذ می‌کنیم، بدون اینکه محتوا عوض شود. این جمله‌ها هم معنی نیستند. آیا محتوا تغییر می‌کند یا نمی‌کند؟»

گلستان در پاسخ گفت: «محتوا تغییر نمی‌کند و ما تنها به محتوا شکل می‌دهیم، چون خودش عمق دارد. عمق دادن می‌تواند یکی از کیفیت‌های شکل دادن به محتوا محسوب شود.»

از نظر **زهرا سلیمی‌زاده**، ارزیاب فنی نرم‌افزارهای آموزشی «با توجه به اینکه اکنون کتاب‌های تفکر و پژوهش وارد عرصهٔ آموزش شده‌اند و دانش‌آموزان باید فیلم آموزشی ببینند و فیلم را نقد و بررسی کنند و معلمان نیز گاهی سر کلاس درس انشا یا هنر از فیلم استفاده می‌کنند، اتفاقاً آن بخشی از فیلم که بشود از آن برداشت‌های مختلف کرد، خیلی خوب است. در واقع هدف آن درس خاص تأمین می‌شود. یعنی همیشه این نیست که فیلم آموزشی باید چیز خاصی را روایت کند.»

در ادامه وحید گلستان، رئیس گروه تولید فیلم آموزشی خاطر نشان کرد: «پخش فیلم هنگام تدریس باید بتواند بحثی را که در کلاس شروع شده بود، گسترده‌تر سازد و فرصت یادگیری ایجاد کند. مصداق و مثال بیاورد و اگر مبحث ذهنی است، بتواند مابه‌ازای عینی بیاورد. همچنین خوب است سؤال جدید ایجاد کند.»

وی سپس به هدف‌های فیلم آموزشی اشاره کرد و افزود: «نبود طراحی آموزشی مناسب، بیشترین ضعف فیلم‌های آموزشی موجود است. زمانی که طراحی آموزشی ضعیف باشد، همهٔ اتفاقات بد بعدی را نیز به دنبال دارد. هنوز برخی از خانواده‌ها و

حتی معلمان و دانش‌آموزان فکر نمی‌کنند که فیلم دیدن یک فعالیت جدی آموزشی است. جدیت به معنای میزان تمرکز، میزان دقت و میزان ارزشیابی است که پس از دیدن فیلم باید حاصل شود.»

وحید گلستان از فیلم آموزشی به عنوان پویاترین و ارزان‌ترین رسانه یاد کرد و گفت: «کتاب، فیلم، نرم افزار، سایت و غیره وظیفه دارند در خدمت آموزش باشند. متأسفانه ما در دوره‌ای هستیم که هم در سطوح کلان نگاه به فیلم درست نیست و هم در جامعه، فرهنگ استفاده از فیلم به عنوان رسانهٔ آموزشی تثبیت نشده است. گویی دانش‌آموز با دیدن فیلم دارد وقت تلف می‌کند، در حالی که فیلم در حافظهٔ بصری دانش‌آموز می‌ماند و به او کمک می‌کند.»

وی افزود: «بازار فیلم آموزشی به دلایل متفاوت هنوز به وجود نیامده است. البته تعدادی از مؤسسات کار می‌کنند و تعدادی هم به سود نسبی رسیده‌اند، ولی کافی نیست. باید یک فکر جدی بشود که بخش خصوصی در تولید فیلم آموزشی قوی شود و سود ببرد. روش‌های گوناگونی در زمینهٔ ساخت و تولید فیلم آموزشی وجود دارند که می‌توانند به بهترین نحو اصل علمی، اصل آموزش و اصل تربیت را بیان کنند و به دنبال خود فیلم‌های مناسب بعدی را به ارمغان بیاورند.

گلستان در جمع‌بندی نهایی گفت: «این

ضرورت احساس می‌شود که در داورهای همهٔ موارد در نظر گرفته شوند. اکنون ما شاهد آن هستیم که دانش‌آموزان از طریق رسانه‌های جدید وارد یک روند آموزش غیررسمی شده‌اند. اگر جلوی این رسانه‌ها گرفته شود، اشتباه بزرگی رخ داده است. از یک طرف باید مراقب بود که این فیلم‌ها از فیلتر خارج نشوند و از طرف دیگر آن قدر فیلتر نشوند که هیچ مطلبی برای ارائه وجود نداشته باشد.»

وی در مورد زمان استاندارد فیلم آموزشی هم گفت: «زمان استاندارد فیلم آموزشی برای دورهٔ ابتدایی کمتر از ۱۲ دقیقه و برای دورهٔ متوسطه کمتر از ۲۵ دقیقه است.»

وحید گلستان در پایان به دو نوع فیلم آموزشی مستقیم و غیرمستقیم اشاره کرد و افزود: «فیلم آموزشی غیرمستقیم برای اهداف نگرشی مناسب است. اگر می‌خواهید اخلاق کودک و نوجوان خوب شود و در او تغییر نگرش، تغییر باور و عادت خوب ایجاد کنید، فیلم‌های آموزشی غیرمستقیم مناسب‌اند. چون هر چند محتوا کم ارائه می‌شود، ولی عمق دارد و تأثیرگذاری اش بیشتر است. پس اگر می‌خواهید اطلاعات زیادی به چهره‌ها بدهید، یعنی جنبهٔ علمی فیلم بیشتر از جنبهٔ تربیتی آن باشد، از فیلم‌های آموزشی مستقیم استفاده کنید.»

گلستان: فقدان طراحی آموزشی مناسب، بیشترین ضعف فیلم‌های آموزشی موجود است
زمانی که طراحی آموزشی ضعیف باشد، همهٔ اتفاقات بد بعدی را نیز به دنبال دارد